

FRAZEO-SEMANTIK SOHA TUSHUNCHASI VA UNING TARKIBI

Omonova Malika Axad qizi,

Axborot texnologiyalari va menejment universiteti “Filologiya” kafedrasi stajor o‘qituvchisi

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15243869>

Annotatsiya: *Ushbu maqola frazeo-semantik sohalarning ta'rifi, xususiyatlari, tuzilishi va pragmatik jihatlarini o'rganadi. Bu ularning tilni, muloqotni va madaniy farqlarni tushunishdagi ahamiyatini ta'kidlaydi, natijada tilni yaxshiroq o'qitish va madaniyatlararo muloqotga hissa qo'shadi.*

Kalit so'zlar: *Frazeologiya, Semantika, Frazeo-semantik maydon, Leksik semantika, Kognitiv lingvistika, Pragmatika, Kollokatsiyalar, Idiomalar.*

Frazeo-semantika sohasi frazeologiya va semantika tushunchalarini bog'lab turuvchi tilshunoslikning muhim sohasini ifodalaydi. Frazeo-semantik soha tilshunoslikda frazeologik birliklar va ularning ma'nolari o'rtasidagi munosabatlarni o'rganadigan hal qiluvchi tushunchadir. Til rivojlanib borar ekan, turg'un iboralarning turli kontekstlarda qanday ishlashini tushunish tilshunoslar, o'qituvchilar va o'quvchilar uchun zarur bo'lib qoladi. Ushbu maqola frazeo-semantik sohani aniqlash, uning tuzilishini o'rganish, funktsiyalarini tahlil qilish va tilshunoslikdagi ahamiyatini muhokama qilishga qaratilgan.

Frazeologiya

Frazeologiya – yaxlit ma'no birligi vazifasini bajaradigan turg'un iboralar, idiomalar va iboralarni o'rganadi. Bu birliklar ko'pincha ularning alohida komponentlaridagina xulosa qilib bo'lmaydigan ma'nolarni bildiradi. Masalan, "paqirni tepish" kabi idiomatik iboralar iboralar ichida madaniy va kontekstual ma'nolarni qanday qamrab olishini ko'rsatadi.

Semantika

Semantika tildagi ma'noni o'rganadi, ma'nolarning qanday tuzilishi, talqin qilinishi va tushunilishiga e'tibor beradi. U turli sohalarni, jumladan, so'z ma'nolari va ularning munosabatlari bilan shug'ullanuvchi leksik semantikaning o'z ichiga oladi. Frazeologiya va semantika o'rtasidagi o'zaro ta'sir tilning qanday ma'no berishini har tomonlama tushunish imkonini beradi.

Frazeologiya va semantikaning integratsiyasi

Frazeologiya va semantikaning integratsiyasi frazeologik birliklarning muayyan kontekstda qanday ishlashini nozik tahlil qilish imkonini beradi. Ushbu fanlararo yondashuv tildan foydalanish, madaniy ta'sirlar va vaqt o'tishi bilan ma'nolarning evolyutsiyasi haqida chuqurroq tushunchalarni ochib beradi.

Frazeologik birliklarga xos xususiyatlar

Turg'unlik: Frazеologik birliklar ma'lum darajada turg'unlikni namoyon etadi, ya'ni ularning tuzilishi o'zgarishlarga chidamli. Bu barqarorlik madaniy kontekstlarda ma'noni bashorat qilishni ta'minlaydi.

Idiomatiklik. Ko'pgina frazeologik birliklar idiomatik bo'lib, ularning tarkibiy qismlarining so'zma-so'z talqinidan tashqari ma'nolarga ega. Idiomatik iboralarni tushunish kengroq madaniy kontekstlarni bilishni talab qiladi.

O'zgaruvchanlik. Frazеologik birliklar o'zlarining qat'iy tabiatiga qaramay, o'zgaruvchanlikni ko'rsatishi mumkin. Moslashuvlar tilning dinamik tabiatini aks ettiruvchi madaniy o'zgarishlar yoki o'zgaruvchan kontekstlarga javoban sodir bo'lishi mumkin.

Denotatsiya va konnotatsiya. Frazеologik birliklar ham denotativ [so'zma-so'z], ham konnotativ [madaniy/emotsional] ma'nolarni o'z ichiga oladi. Masalan, "uy shirin uy" yashash joyini bildiradi, lekin iliqlik va nostalgini anglatadi.

Ko'p ma'nolilik. Ko'pgina frazeologik birliklar polisemiyaning namoyon qiladi, bunda bitta ibora kontekstga qarab bir nechta ma'noga ega bo'lishi mumkin. Bu jihat tilni boyitadi va nozik muloqotga imkon beradi.

Frazeo-semantik maydonning tuzilishi

Yadro va periferiya. Frazеo-semantik maydonni asosiy va periferik elementlarga ega bo'lgan holda tasavvur qilish mumkin. O'zagi keng e'tirof etilgan frazeologik birliklardan, periferik elementlar esa kamroq tarqalgan yoki kontekstga xos iboralarni o'z ichiga oladi.

Ierarxik munosabatlar. Frazеo-semantik soha doirasida birliklar ma'no va qo'llanishga qarab ierarxik tartibga solinishi mumkin. Ushbu tashkilot iboralarning bir-biri bilan qanday bog'liqligini aniqlaydi.

O'zaro bog'liqlik. Soha doirasidagi frazeologik birliklar ko'pincha o'zaro bog'lanadi. Bitta birlikni tushunish boshqalarni tushunishni kuchaytirishi mumkin, chunki ular mavzularni yoki kontekstual foydalanishni almashishi mumkin.

Frazеologik birliklarning pragmatik jihatlari

Aloqa funksiyalari. Frazеologik birliklar hissiyotlarni ifodalash, madaniy qadriyatlarni etkazish kabi turli kommunikativ vazifalarni bajaradi. Ular ijtimoiy o'zaro munosabatlarni osonlashtiradi va munosabatlarni o'rnatadi.

Xushmuomalalik va rasmiyatchilik. Frazеologik birliklarni tanlash xushmuomalalik va rasmiyatchilik darajasini ko'rsatishi mumkin. Rasmiy iboralar professional muhitda ustunlik qilishi mumkin, norasmiy iboralar esa tasodifiy suhbatlarda keng tarqalgan.

Madaniyatning ta'siri. Madaniy omillar frazeo-semantik sohani sezilarli darajada shakllantiradi. Turli madaniyatlar o'zlarining qadriyatlari va ijtimoiy

me'yorlarini aks ettiruvchi, til xilma-xilligini ta'kidlaydigan o'ziga xos frazeologik birliklarga ega.

Til ta'limida ilovalar

Frazeologiyani o'rgatish. Frazeologik birliklarni til ta'limiga kiritish o'quvchilarning farqlar haqidagi tushunchalarini boyitadi. Idiomatik iboralar va madaniy kontekstni o'rgatish samarali muloqotga yordam beradi.

Tushunishni kuchaytirish. Frazeo-semantik sohalarni tushunish til o'rganuvchilarga matnlarni va og'zaki tilni tushunishga yordam beradi, umumiy iboralarni tanib olish va saqlashni yaxshilaydi.

Madaniyatlararo muloqot. Frazeologik birliklar madaniyatlararo muloqot ko'nikmalarini o'rgatish uchun ishlatilishi mumkin. Turli madaniyatlarning idiomatik iboralarini o'rganish orqali talabalar madaniy farqlar haqida tushunchaga ega bo'ladilar.

Frazeo-semantik sohalarning tilshunoslik tadqiqotlaridagi o'rni

Til o'zgarishini tushunish. Frazeo-semantik sohalarda madaniy qadriyatlar va ijtimoiy amaliyotlardagi o'zgarishlarni aks ettiruvchi vaqt o'tishi bilan til o'zgarishi haqida tushuncha beradi.

Nutq va ritorikani tahlil qilish. Tadqiqotchilar nutq va ritorik strategiyalarni frazeo-semantik sohalarda ob'ektivi orqali tahlil qilib, iboralar turli kontekstlarda qanday ma'noni shakllantirishini ochib berishlari mumkin.

Til va fikrni o'rganish. Frazeologik birliklarni o'rganish til va tafakkur o'rtasidagi munosabat haqida tushuncha beradi, tilning idrok va idrokga qanday ta'sir qilishini ko'rsatadi.

Frazeo-semantik sohalarni o'rganishdagi qiyinchiliklar

Ma'noning murakkabligi. Frazeologik birliklar bilan bog'liq bo'lgan ma'nolarning o'ziga xos murakkabligi tadqiqotchilar uchun ushbu sohalarni aniqlash va turkumlashda qiyinchiliklar tug'diradi.

Kontekstning o'zgaruvchanligi. Kontekst ma'nolarining o'zgaruvchanligi tahlilda diqqat bilan ko'rib chiqishni taqozo etadi, chunki iboralar vaziyat omillariga qarab ma'nosini o'zgartirishi mumkin.

Madaniy farqlar. Madaniy farqlarni tushunish frazeologik birliklarni to'g'ri talqin qilish uchun juda muhim, ular qo'llanilgan madaniy kontekst bilan chuqur shug'ullanishni talab qiladi.

Tadqiqotning kelajakdagi yo'nalishlari

Qo'llanish doirasini kengaytirish. Kelajakdagi tadqiqotlar kamroq o'rganilgan tillar va dialektlarni o'rganish orqali frazeo-semantik sohalarda ko'lamini kengaytirishi, global til xilma-xilligini yanada kengroq tushunishga hissa qo'shishi mumkin.

“O‘ZBEK FILOLOGIYASI: MUAMMO VA YECHIMLAR” mavzusidagi respublika ilmiy-amaliy anjumani

Fanlararo yondashuvlar. Kognitiv tilshunoslik, sotsialingvistika va madaniyatshunoslikni o‘z ichiga olgan fanlararo yondashuvlarni qabul qilish frazeo-semantik sohalarni tahlilini boyitishi mumkin.

Texnologik integratsiya. Korpus lingvistikasi va hisoblash tahlili kabi texnologiyalardan foydalanish frazeologik birliklar va ularning kontekstual ishlatilishini o‘rganishni kuchaytirishi mumkin.

Xulosa. Frazeo-semantik soha til, ma’no va madaniyat o‘rtasidagi o‘zaro bog‘liqlik haqida qimmatli fikrlarni taqdim etadi. Frazeologik birliklar va ularning semantik xususiyatlarini o‘rganib, tadqiqotchilar va o‘qituvchilar tilni dinamik tizim sifatidagi tushunchalarini chuqurlashtirishlari mumkin. Bu soha nafaqat tilshunoslik nazariyasini boyitibgina qolmay, balki til ta’limi, muloqot va madaniyatshunoslikda amaliy qo‘llanmalarga ham ega. Frazeo-semantik sohalarni o‘rganishni davom ettirish inson ifodasini tushunishimizni oshiradi va lingvistik tadqiqotlarning rivojlanayotgan manzarasiga hissa qo‘shadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Cruse, D. A. [2000]. Meaning in Language: An Introduction to Semantics and Pragmatics. Oxford University Press.
2. Biber, D., Conrad, S., & Reppen, R. [1998]. Corpus Linguistics: Investigating Language Structure and Use. Cambridge University Press.
3. Langacker, R. W. [2008]. Cognitive Grammar: A Basic Introduction*. Oxford University Press.
4. Moon, R. [1998]. Fixed Expressions and Idioms in English. Oxford University Press.